

Пахальчук Н. Використання опорних конспектів в підготовці студентів до фізичного виховання дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку / Пахальчук Н.О. // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури. – К. : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – Вип. 6 (32). – С. 113-119.

УДК 378 : 372 : 796

Пахальчук Н.О.

orcid.org/0000-0001-7098-3821

Використання опорних конспектів у підготовці студентів до фізичного виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку

Анотація: в статті висвітлюються особливості використання опорних конспектів у підготовці фахівців у ВНЗ та презентується опорний конспект з методики фізичного виховання дітей. **Ключові слова:** опорний конспект, підготовка студентів, вищий навчальний заклад, фізичне виховання, діти дошкільного віку, молодші школярі.

Пахальчук Н.А. Использование опорных конспектов в подготовке студентов к физическому воспитанию детей дошкольного и младшего школьного возраста.

Аннотация: в статье освещаются особенности использования опорных конспектов в подготовке специалистов и представляется опорный конспект с методики физического воспитания детей. **Ключевые слова:** опорный конспект, подготовка студентов, высшее учебное заведение, физическое воспитание, дети дошкольного возраста, младшие школьники.

Pahalchuk N. A. The usage of reference outlines in training students physical education of preschool and early school age children.

Summary: This paper highlights the features of the reference outlines in training specialists and presents some reference outlines in methods of physical education of children.

Keywords: reference outlines , training students, higher education, physical education, pre-school children, primary school children.

Постановка проблеми. Педагогічна діяльність є однією з найбільш творчих, оскільки без постійного вдосконалення неможливо досягнути ефективності сучасного навчально-виховного процесу, формування та розвитку особистості. У сучасному освітньо-виховному просторі підготовки педагогів виникають протиріччя, зокрема, між динамікою змін в економічній сфері, яка впливає на скорочення годин на вивчення навчальних дисциплін та традиційними формами, методами і засобами організації навчальної діяльності студентів; між гіперінформаційним середовищем, яке сприяє знаходженню та

копіюванню будь-якої інформації та неефективними способами її опрацювання. Тому інтенсифікація навчального процесу – одна з пріоритетних задач сучасної освіти.

Ідея опорних конспектів як педагогічна система В.Шаталова складає основу технології інтенсифікації навчання за допомогою «системи опорних сигналів – символів, схем, формул, асоціацій, «вузликів» на пам'ять» [9, 216]. В.Шаталов наголошує: «...хто буде йти за мною, зробить крок вперед і ні кроку назад» [10, 58]. На слушну думку науковців, використання знакових моделей у навчальному процесі дозволяє задіяти можливості як лівопівкульного вербально-логічного мислення, так і правопівкульного наочно-образного сприйняття дійсності. При цьому особистість з переважанням наочно-образної пам'яті вправляється в словесно-логічному запам'ятовуванні й навпаки [4, 68].

Аналіз актуальних досліджень. Проблема підготовки фахівців у вищих навчальних закладах до фізичного виховання особистості є предметом досліджень таких учених: В.Ареф'єв, Г.Арзютов, С.Балбенко, Е.Вільчковський, Л.Волков, М.Данилко, Н.Денисенко, О.Дубогай, М.Зубалій, Л.Калуська, О.Курок, О.Петунін, С.Путров, О.Приймаков, М.Садиков, Л.Сущенко, О.Тимошенко, А.Цьось, Б.Шиян та ін. Особливий інтерес у межах досліджуваної теми становлять дисертаційні роботи, в яких предметом спеціального дослідження стала підготовка студентів до фізичного виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку (Л.Іванова, С.Корнієнко, О.Кругляк, Н.Левінець, Б.Максимчук, Н.Мацкевич, С.Петренко, О.Швай та ін.). На думку науковців (Г.Беленька, Е.Вільчковський, Н.Гавриш, Н.Денисенко, О.Кононко, Н.Кудикіна, Т.Піроженко, З.Плохій, Т.Поніманська, Л.Якіменко тощо), набуття студентами професійної зрілості, особистісної та соціальної компетентності буде ефективно відбуватись за умов використання активних форм, методів та прийомів підготовки у вузі.

Графічні зображення укрупненого блоку навчальної інформації (опорного конспекту) мають різні назви: системні опорні конспекти (Т. Лаврентева), синтетичні конспекти (С.Шевченко), блок-схеми (О.Лисейчиков, М.Чошанов

тощо), граф-схеми, матриці (П.Ерднієв), концепти (М.Щетинін), фрейми (Р.Гурина, Т.Колодочка тощо), логіко-сміслові моделі (В.Штейнберг), опорно-довідкові конспекти (О.Дейнека, С.Кір'язова тощо), мислительні карти, карти розуму, ментальні карти (Т.Бьюзен, І.Носова, Г.Кондратенко та ін.), візуальні конспекти (О.Буйдіна, С.Калінін тощо), інтернет-конспект (О.Горенська та ін.), семантичні мережі тощо.

В опорному конспекті зміст інформації «кодується» за допомогою поєднання графічних символів, знаків, малюнків, ключових слів, цифр тощо. Такий запис навчального матеріалу дозволяє швидко його запом'ятати та миттєво відновити в пам'яті в потрібний момент. «Будь-яку предметну галузь, – як зазначає Г. Атанов, – можна характеризувати сукупністю об'єктів, їх властивостей і відношень між ними» [1, 131]. Поєднуючи риси символічних, образних і графічних знаків, такі структури дають можливість представити увесь обсяг знань із навчальної дисципліни або окремих відрізків навчального матеріалу (параграфу, теми) у компактному, осяжному вигляді, чітко виділити та наочно виразити істотні зв'язки між елементами, відобразити їх цілісність, відтворити ієрархічну будову, зручну для зберігання в довготривалій пам'яті студентів і використання в повсякденному житті.

Мета статті полягає в розритті особливостей складання опорних конспектів та представленні візуальних конспектів з методики фізичного виховання дітей.

Виклад основного матеріалу. Технологія навчання із застосуванням опорних схем-конспектів базується на тому, що знання повинні бути не лише «сприйняті слухом, треба замальовувати їх, щоб через зір предмет зазначився в уяві» [7, 349]. Взаємодія з текстом будується за принципом «розгортання – згортання» інформації, який полягає в розгорнутому інформаційному повідомленні автора та згорнутому сприйнятті реципієнтом. Аналіз літератури [1-4; 6; 8-12] дозволив узагальнити правила створення опорних конспектів:

1. Доцільно, щоб студенти записували опорні конспекти в зошиті, а не копіювали готові варіанти чи користувались для їх створення комп'ютерними

редакторами векторної графіки (Corel Draw або MS One Note). Робота пальцями на клавіатурі сприяє дискретній активності лівої півкулі, а користування засобами для письма (ручка, олівець тощо) сприяє континуальній активності правої півкулі. Викладач може проектувати опорні сигнали за допомогою мультимедійних засобів навчання, після обговорення студенти записують та замальовують їх у зошити.

2. Конспект повинен полегшувати запам'ятовування матеріалу, тобто прийоми запису повинні мати властивості мнемонічності.

3. Використовувати не одномірний лінійний простір паперу, а двохмірний (широта і висота).

4. Застосовувати різні візуальні форми представлення: таблиця, матриця; дерево; мережа, граф (довільно розташовані вузли, пов'язані між собою лініями, стрілками тощо); топологія (довільно розташовані, пересічені, вкладені тощо геометричні фігури та форми); змішаний варіант тощо.

5. Зосереджуватись на вузлових питаннях за рахунок усунення другорядних. Основа будь-якого конспекту – центральні, головні, ключові одиниці інформації («ключі»). Використання ключових слів сприяє поєднанню інформації, яка зберігається в пам'яті, зі свідомістю.

6. В якості ключової інформації («ключів») можна використовувати: окремі слова (терміни; ключові поняття, категорії; прізвища; імена тощо); цифри (важливі дати, оцінки; дані, що характеризують якісь події тощо); короткі фрази (наприклад, визначення ключових понять) тощо.

7. Оформлення ключових слів повинно відрізнятись від інших елементів конспекту, привертати увагу. З цією метою доцільно використовувати: заголовки, підзаголовки, абзаци, пробіли, інший шрифт, колір; підкреслення, зручне розташування на аркуші тощо.

8. Після наповнення конспекту ключовими словами, відбувається наповнення його необхідною інформацією (текст, окремі слова, фрази, спеціальні значки, символи, малюнки тощо).

9. Доцільно скорочувати окремі слова (інтенсивність – інтенсив., головні – гл., соціальна обумовленість – соц. обумов., кількість – кіл-сть, прийоми – пр-ми), використовувати аббревіатуру, позначати найбільш часто вживані терміни умовними літерами (фізичні якості – Ф.Я.).

10. Використовувати знаки для позначення слів та виразів, математичні формули, смайлики: в результаті, буде, отримаємо, кінцевий результат ($\Rightarrow$); дорівнює, складається з таких понять ($=$); збільшення, підвищення, більше ($>$); зменшення, зниження, менше ($<$); не дорівнює, забороняється використовувати, методичні помилки ($\neq$); поєднання складових поняття, позитив у використанні, суттєві сторони (+); прямопропорційний зв'язок ($y=kx$), оберненопропорційний зв'язок ($y=k/x$) тощо.

11. В символічній схемі навчальний матеріал має бути опрацьований так, що в усному його прочитанні можна багаторазово варіювати окремими частинами схеми. Варіативне синонімічне повторення дозволяє розкрити навчальний матеріал із різних сторін, тримаючи в пам'яті всю його цілісність і внутрішню стрункість. При цьому повинні бути як вербально, так і візуально виділені головні і допоміжні інформаційні одиниці схеми. Слід враховувати, що при згущенні навчального матеріалу міцність засвоєння досягається при подачі навчальної інформації одночасно на чотирьох кодах: малюнковому, числовому, символічному і словесному [12, 78].

Методика роботи з опорним конспектом не має зводитись до прямого запам'ятовування конспекту, а може включати такі завдання: скласти план лекції за конспектом; доповнити конспект, вписуючи знайдену інформацію у вільні блоки; знайти в конспекті заплановану неточність; здійснити реферування статті у вигляді конспекту-схеми; розкрити зміст окремого блоку конспекту, відтворення в логічній послідовності основні питання опорного конспекту; навести змістовний приклад; взаємоопитування на основі опорного конспекту тощо.

Л.Бондар виділила такі основні етапи роботи з опорним конспектом, які можна адаптувати до роботи зі студентами. Так, вступ – образна мотиваційна

стисла характеристика педагогом певної інформації. Основна частина – робота викладача та студентів над пошуком відповідей на основні питання теми. Осмислення – самостійна робота студентів над вирішенням проблемних запитань даної теми (при цьому використовуються активні та інтерактивні методи). Висновок – узагальнення та систематизація матеріалу за допомогою опорного конспекту [2].

Слушною є думка дослідників про зовнішню подібність та відмінність візуальних конспектів від асоціативних опорних конспектів В.Шаталова. Так, відмінними елементами візуальних конспектів є: 1) Інтегрування матеріалу. Таблиця чи схема можуть об'єднувати теоретичні знання з різних тем. 2) Структурування навчального матеріалу, упорядкування знань на основі змістовно-логічних і формально-логічних зв'язків між поняттями. Один і той же матеріал можна оформити різними способами, змінюючи тільки обсяг змісту, розміщення блоків, компонування. 3) Представлення як фактичних, так і процедурних знань. Фактичні знання є добре відомими, загальноприйнятими в даній предметній галузі. Процедурні знання описують правила перетворення об'єктів предметної галузі [3, 257].

Також дослідники пропонують використовувати опорні конспекти у вигляді інформативних інтелект-карт із схемами, рисунками, формулами і текстом [8, 157]. Методика роботи з інтелект-картами (мислительні карти, карти розуму) включає: представлення опорного конспекту під час вивчення нового навчального матеріалу; одночасне пояснення змісту окремих понять і термінів, використовуючи засоби наочності та ілюстративні засоби наведені в опорному конспекті; внесення доповнення в розроблений опорний конспект [8, 157].

Основні правила створення ментальних карт (інтелект-карт) полягають у такому:

- структура карти – радіальна: основна тема розміщується в центрі, решта слів записуються на гілках, що відходять від центру (головної теми) до периферії; необхідно виділяти різні гілки різними кольорами для кращого

- сприйняття основних блоків інформації, використовувати достатню кількість малюнків;
- замість фраз записуються лише ключові слова (одне-два), що несуть основне смислове навантаження; писати необхідно друкарськими буквами, що заощадить час на прочитання; з метою наочної презентації інформації довжина гілки повинна дорівнювати довжині слова;
  - до основних гілок і до центральної теми обов'язково додаються малюнки;
  - для створення карти краще брати білий папір формату А4, доцільно розташовувати його горизонтально;
  - з метою підвищення візуального сприйняття карти слова розташовувати на гілках зверху, а не збоку чи під гілкою; на одній гілці розміщується одне-два слова, не потрібно писати ціле речення.

У процесі викладання навчальних дисциплін методика фізичного виховання дітей для студентів напряму підготовки «Дошкільна освіта» та фізична культура з методикою викладання для студентів напряму підготовки «Початкова освіта» нами було складено опорні конспекти до тем «Засоби фізичного виховання», «Методи фізичного виховання», «Загальні основи навчання рухових дій», до змістового модулю «Основи методики виховання фізичних якостей» (рис. 1) тощо.

Презентацію викладачами опорних конспектів для студентів можна успішно здійснювати з мультимедійними технологіями. Так, інтерактивна дошка значно розширює можливості подання навчальної інформації і дозволяє підсилити мотивацію майбутніх фахівців. Застосування мультимедіа технологій (кольору, графіки, звуку та сучасних засобів відеотехніки) сприяє моделюванню різних ситуацій, активізації пізнавальної діяльності студентів, підсилює засвоєння матеріалу. Так, системи інтерактивної графіки та анімації дозволяють у процесі аналізу зображень управляти їх змістом, формою, розмірами, кольором та іншими параметрами для досягнення найбільшої наочності.

Рис. 1. Фрагмент опорного конспекту на тему «Загальна характеристика фізичних якостей та методика їх удосконалення».

З метою створення опорного конспекту за допомогою інтерактивної дошки можна використовувати такі інструменти, як: «перо» з функцією письма; «захоплення екрана» – миттєве виділення ділянки; «вибір» – виділення декількох об'єктів для їх подальшої зміни; «гумка» – видалення всього, що написано пером; «лінія» – створення прямих ліній; «фігури» – розміщення на сторінці фігур різних видів з можливістю їх редагування; «текст» – вибір параметрів наботу тексту та його друк; «колір контуру й заливання» – зміна кольору фігури, що намальована інструментами «лінія», «фігура»; «прозорість» – добір ступеню прозорості при накладанні об'єктів; «властивості лінії» – зміна товщини лінії, її початок, кінець [5].

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, в основних напрямках реформування освіти в нашій країні в числі найважливіших виділяється завдання всілякого розвитку й удосконалення активних форм і методів навчання, що дозволяють розкривати й формувати творчі здібності студентів, інтенсифікувати навчально-виховний процес у ВНЗ. Використання опорних конспектів сприяє поєднанню окремих блоків навчальної інформації, встановленню зв'язків між ними, зіставленню, логічному опрацюванню матеріалу й переклад його в довгострокову пам'ять.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в більш детальному дослідженні методики роботи з опорними конспектами в процесі підготовки студентів до фізичного виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Використана література

1. Атанов Г.А. Обучение и искусственный интеллект, или Основы современной дидактики высшей школы / Г.А. Атанов, И.Н. Пустынникова. – Донецк : ДОУ, 2002. – 504 с.
2. Бондар Л. Система інтенсивного навчання педагога-новатора В.Ф.Шаталова [Електрон. ресурс] / Л.Бондар // Історико-педагогічний альманах : збірник наукових праць. – Умань, 2008. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-4694.html>.

3. Буйдіна О. Засоби візуалізації знань у контексті створення моделей знакового мовлення / О.Буйдіна // Гуманізація навчально-виховного процесу : збірник наукових праць. – Вип. LV, ч. II. – Слов'янськ, 2011. – С. 254-263.
4. Бухлова Н. Навчаємо вчитися: діагностика і формування самоосвітньої компетентності учнів / Н. Бухлова. – К. : Вид. дім «Шкільний світ» : Вид. Л. Галіцина, 2006. – 128 с.
5. Интерактивная доска в школе / Сост. Е.А. Голодов, И.В. Гроцкая, В.Е. Бельченко. – Волгоград : Учитель, 2011. – 86 с.
6. Калошин В.Ф. Методика Шаталова В.Ф.: сутність, здобутки, перспективи : методичний посібник / В.Ф. Калошин, Д.В. Гоменюк, Л.Л. Сушенцева. – К. : Київська Русь, 2008. – 46 с.
7. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения : в 2 т. / А.Я. Коменский. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 1 – 656 с.
8. Носова І.О. Методика використання опорних конспектів для активізації пізнавальної діяльності учнів на заняттях з трудового навчання [Електрон. ресурс] / І.О. Носова, Г.М.Кондратенко // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. – Серія 13: Проблеми трудової та професійної підготовки. – С. 154-158. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nchnpu_13/2010_7/30.pdf.
9. Шаталов В. Ф. Эксперимент продолжается / В.Ф. Шаталов. – М. : Педагогика, 1989. – 336 с.
10. Шаталов В.Ф. Точка опоры / В.Ф. Шаталов. – М. : Педагогика, 1987 – 158 с.
11. Штернберг Л.Ф. Скоростное конспектирование : учебно-методическое пособие / Л.Ф. Штернберг. – М. : Высшая школа, 1988. – 31 с.
12. Эрдниев П.М. Системность знаний в укрупнении дидактической единицы / П.М. Эрдниев // Советская педагогика. – 1976. – №4. – С. 72-80.